

**ประสบการณ์ชีวิตในครอบครัวตามการรับรู้ของสตรีสูงวัยผู้ไท:
การศึกษาเชิงคุณภาพ***
**The live experience in the family as perceived
by Phu Tai elderly women: A qualitative study**

บทความวิจัย

วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ

Journal of Nursing Science & Health

ปีที่ 42 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม) 2562

Volume 42 No.4 (October-December) 2019

วริดา นิลธีราช พย.บ** ดารุณี จงอุดมการณ์ Ph.D.***

Warida Nilthirach B.N.S NP** Darunee Jong-udomkarn Ph.D.***

บทคัดย่อ

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงประชากรในยุคปัจจุบันทำให้สังคมไทยก้าวสู่การเป็นสังคมประชากรสูงวัย บทความนี้นำเสนอการศึกษาเชิงคุณภาพถึงการรับรู้ประสบการณ์ชีวิตในครอบครัว เก็บข้อมูลจากสตรีสูงวัยผู้ไทและผู้เกี่ยวข้องจำนวน 20 คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วม และการบันทึกภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบกลุ่มความคิดสำคัญของประสบการณ์ชีวิตสตรีผู้ไท ดังนี้ 1) ผู้หญิงรับผิดชอบครอบครัวทุกสิ่ง 2) ชีวิตโดดเดี่ยวเลี้ยงลูกคนเดียว 3) ชีวิตอับเฉาเมื่อลูกหลานไม่เป็นก้าว 4) คอยเฝ้าเงินสวัสดิการจากทุกรัฐบาล 5) ผู้หญิงแกร่งต้องยืนหยัด 6) การถ่ายทอดความเชื่อความศรัทธาของชนเผ่าสู่ลูกหลาน เนื่องด้วยสตรีมีบทบาทสำคัญในการดูแลสมาชิกในครอบครัวทุกด้าน ดังนั้นจึงควรมีการสร้างพลังอำนาจด้านความรู้และด้านเศรษฐกิจให้กับสตรี เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของสตรีสูงวัย อันจะส่งผลต่อความมั่นคงของครอบครัวและสังคมของสตรีกลุ่มนี้ อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การรับรู้ ประสบการณ์ชีวิตในครอบครัว สตรีสูงวัย ชนเผ่าผู้ไท ความมั่นคงของครอบครัวและสังคม

Abstract

The current changing situation of the population causes Thai society to become an aging population. This article presents a qualitative study of the perception of family life experiences, collected from 20 Phu Tai elderly women and related persons by in-depth interviews, observation with and without participation, and field recording. Content analysis was obtained. The results of the study found that the key issues of Phu Tai women live experiences were as follows: 1) Being the main responsible for the family, 2) A lonely life of raising children alone, 3) Suffering from irresponsible their children, 4) Looking forward to welfare monetary payment from all government, 5) Strong women must have a steadfast, and 6) The transfer of faith and faith of the tribe to their descendants. Because women have an important role in caring for family members in all aspects. Therefore, they should be empowered in knowledge and the economy to improve quality of life of elderly women which would affect a stability of the family and society of this group of women concretely.

keywords: perception, live experiences in the family, elderly women, Phu Tai ethnic group, family and social security

*Submitted Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Nursing Science, Family Practice Nursing, Khon Kaen University

**Registered Nurse, Master Degree Student. Faculty of Nursing, Khon Kaen University

***Professor, Family Nursing, Khon Kaen University, Corresponding Author.

บทนำ

การสูงวัยของประชากรเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ปี พ.ศ. 2559 โลกเรามีประชากรสูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 12.5 สำหรับประเทศไทย คิดเป็นร้อยละ 16.5 ในขณะที่ประชากรรวมของไทยมีอัตราการเพิ่มประชากรที่ลดลงอย่างมากจนเหลือเพียงร้อยละ 0.4 ต่อปีในปัจจุบัน แต่ประชากรสูงวัยกลับเพิ่มด้วยอัตราเพิ่มที่สูงมาก ประมาณร้อยละ 5 ต่อปี¹ ทั้งนี้ประชากรรุ่นเกิดล้าน (ปี พ.ศ. 2506- 2526) กำลังจะก้าวเข้าสู่การเป็นผู้สูงวัย ส่งผลให้ประเทศไทยกำลังจะกลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ใน ปี พ.ศ. 2564 คือมีผู้สูงวัย คิดเป็นร้อยละ 20 และจะเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ระดับสุดยอดใน ปี พ.ศ. 2574 ที่มีผู้สูงวัย คิดเป็นร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด² การที่ประชากรที่มีสัดส่วนผู้สูงวัยมากขึ้นย่อมหมายถึงภาระของรัฐบาล ชุมชน และครอบครัว ในการดูแลสุขภาพ ค่าใช้จ่ายในการยังชีพ และการดูแลเกี่ยวกับการอยู่อาศัยที่เหมาะสมที่จะต้องสูงขึ้นตามไปด้วย โดยเฉพาะสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันที่ยังคงเป็นปัญหาสำคัญสำหรับประชาชนและครอบครัวส่วนใหญ่ของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างของประชาชนในภาคอีสาน³ แม้ว่ารัฐบาลทุกรัฐบาลพยายามจัดวางการวางแผนกลยุทธ์เพื่อการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่องก็ตาม⁴ ภาพปรากฏการณ์ที่พบเห็น คือ ประชาชนอีสานประสบกับภาวะความยากจน ขาดแคลนไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีหนี้สิน ขาดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม⁵ เมื่อครอบครัวมีปัญหาเศรษฐกิจ ย่อมนำมาซึ่งหนี้สิน ความยากลำบากของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือ เด็ก สตรี และ คนชราในครอบครัว^{6,7} และสตรีเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดูแลสุขภาพ เป็นอยู่ทั้งในยามสุขและยามทุกข์ของสมาชิกทุกคนในครอบครัว โดยเฉพาะสตรีสูงวัยที่ผ่านบทบาทการเป็นลูก เป็นพี่สาว น้องสาว ภรรยา สะใภ้ แม่ ย่า และยาย ย่อมเป็นผู้ที่ผ่านร้อนผ่านหนาวมานาน มี

ประสบการณ์การดำเนินชีวิตในครอบครัวมากมาย ประสบการณ์เหล่านั้นย่อมเป็นสิ่งที่มีความค่าที่สามารถถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การศึกษาประสบการณ์ชีวิตของสตรีในชนเผ่าที่ถือว่ายังมีข้อจำกัดทางชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว ในสังคมไทย ย่อมจะนำมาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้กำหนดนโยบาย ผู้ให้บริการของประเทศและท้องถิ่น

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประสบการณ์ชีวิตในครอบครัวชนเผ่าผู้ไทซึ่งถือว่ายังมีข้อจำกัดทางปัจจัยการผลิตและมีความยากจนเชิงโครงสร้าง⁸ จากประวัติศาสตร์ที่เคยมีประวัติการต่อสู้ต่อต้านรัฐบาลในอดีตเพื่อล้มล้างการปกครองที่ถือว่าไม่เป็นธรรม⁹ แต่ท่ามกลางความยากลำบากเหล่านั้นชนเผ่าผู้ไทยังคงสืบทอดอัตลักษณ์ของชนเผ่าในเรื่องขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิตครอบครัวเอาไว้ได้อย่างน่าสนใจ โดยเลือกศึกษาในกลุ่มสตรีสูงวัยผู้ไทเพื่อค้นหาช่องว่างของความอยู่ดีมีสุขผ่านประสบการณ์มุมมองของสตรีสูงวัย “คนธรรมดา” ที่อาศัยอยู่ในตำบลโคกหินแฮ่ อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนมซึ่งมีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุสูงคิดเป็นร้อยละ 15.03¹⁰ ซึ่งถือว่าการเป็นผู้สูงวัย^{11,12} โดยมีคำถามการวิจัยเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตในครอบครัวของสตรีผู้ไทซึ่งเป็นการศึกษาจากเจ้าของประสบการณ์เองโดยวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งทำความเข้าใจการรับรู้ และประสบการณ์ โลกทัศน์ของผู้ถูกศึกษา¹³⁻¹⁷

พื้นที่วิจัย

ชุมชนในตำบลโคกหินแฮ่ อำเภอเรณูนคร ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าผู้ไท อพยพมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง กลุ่มแรกอพยพมาในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2369 เป็นชนเผ่าที่มีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นในเรื่องภาษาวัฒนธรรม ชนกลุ่มนี้มีเอกลักษณ์ในเรื่องการรักษาครอบครัว มีพ่อล่ำแม่ล่ำในการช่วย

สร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างหนุ่มสาว ช่วยดูแลประคับประคองการใช้ชีวิตคู่ของคู่แต่งงาน สตรีมีบทบาทสำคัญในครอบครัวคือการดูแลบ้านเรือน หุงหาอาหาร ทุกมือ จัดทำหรือจัดหาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มเครื่องนอน สำหรับสมาชิกครอบครัว การเลี้ยงดูและอบรมบุตรหลานให้เติบโตโดยรู้จักอนุรักษ์และเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชนเผ่า¹⁸ พื้นที่นี้เคยเป็นพื้นที่การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) มีประวัติศาสตร์การใช้อาวุธโจมตีกองกำลังของรัฐบาลไทย ในวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2508 “วันเสียงปืนแตก” ที่เริ่มมีการต่อสู้กันด้วยอาวุธมายืดเยื้อ (พ.ศ. 2508-พ.ศ. 2534) ที่สะท้อนถึงการเรียกร้องความเป็นธรรมในพื้นที่ด้อยโอกาส จนยุติในยุครัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ จนนำมาสู่ “วันเสียงปืนดับ” โดย พ.ศ. 2534 ผู้ปฏิบัติงานชุดสุดท้ายของ พคท. ในเขตงานภาคใต้ ออกจากป่า¹⁹

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลในช่วงเดือน สิงหาคม 2560 – มิถุนายน 2561 ผ่านการรับรองจริยธรรมด้านการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลหลักตามคุณสมบัติเบื้องต้นที่กำหนดไว้ เป็นสตรีสูงวัยผู้โศกเศร้าและผู้เกี่ยวข้องจนกระทั่งเกิดการอิ่มตัวของข้อมูล รวมจำนวน 20 คน ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตทั้งแบบมีและไม่มีส่วนร่วม และการบันทึกภาคสนาม รักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล โดยมีการกำหนดรหัสผู้ให้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)¹⁹⁻²¹ โดยผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นสตรีสูงวัยผู้โศกเศร้า ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ตามเกณฑ์ลักษณะครอบครัว ที่มีความหลากหลายมากที่สุด (maximum variation sampling) มีภูมิหลังประสบการณ์ชีวิตในครอบครัว คือ 1) ครอบครัว 3 รุ่นอายุ 2) ครอบครัว

มีพ่อแม่และบุตร 3) ครอบครัวที่ไม่มีบุตร 4) ครอบครัวอยู่คนเดียว 5) ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว 6) ครอบครัวข้ามรุ่น 7) ครอบครัวอื่น ๆ เช่น ครอบครัวที่มีคู่มากกว่า 1 ครั้ง มีเกณฑ์การคัดเลือก (inclusion criteria) ดังนี้ 1) สามารถฟังและสื่อสารภาษาผู้โศกเศร้าและภาษาอีสานได้ เข้าใจ 2) การมองเห็นและการได้ยินปกติ 3) ไร้การร้ายและเอียงของการวิจัยและยินดีเข้าร่วมการวิจัย มีเกณฑ์การคัดออก (Exclusion criteria) คือ มีอาการทางจิตหรืออยู่ในช่วงรักษาด้วยยาจิตเวช จนกระทั่งข้อมูลล้นตัว²⁰⁻²¹ รวมผู้ให้ข้อมูลหลัก 10 คน โดยสัมภาษณ์คนละ 2 ครั้ง และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลรองจากกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลครอบครัว ได้แก่ พระภิกษุ เจ้าจำ หมอเหยา พ่อล่าม แม่ล่าม ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อาสาสมัครสาธารณสุข และ ครู รวมผู้ให้ข้อมูลรอง 10 คน สัมภาษณ์ คนละ 1 ครั้ง รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 20 คน สัมภาษณ์ รวม 30 ครั้ง มีการพิทักษ์สิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูลตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ทั้งนี้ เก็บข้อมูลโดยผู้วิจัยคนที่ 1 ซึ่งสามารถสื่อสารภาษาผู้โศกเศร้าได้ และผ่านการศึกษากับการวิจัยเชิงคุณภาพในหลักสูตรพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต และผ่านการฝึกประสบการณ์การวิจัยเชิงคุณภาพโดยผ่านการพัฒนาทักษะการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างต่อเนื่องในโครงการวิจัยที่สนับสนุนทุนวิจัยโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ด้วยฝึกการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น สัมภาษณ์และสังเกตตามแนวการสัมภาษณ์และแนวทางการสังเกตซึ่งได้จัดเตรียมไว้จากการทบทวนวรรณกรรมให้สอดคล้องกับคำถามการวิจัยและผ่านการพิจารณาพร้อมกับทีมวิจัยถึงความเหมาะสมด้านภาษาและเนื้อหา รวมถึงการทดลองใช้ก่อนการนำไปใช้จริง

ความเชื่อถือได้และการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้ผ่านการตรวจสอบความน่าเชื่อถือขอข้อมูลโดยใช้หลักการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) จากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน (data triangulation) ตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากหลากหลายวิธีการ (methodological triangulation) ตรวจสอบความสอดคล้องของการตีความกับผู้ให้ข้อมูล (member checking) และตรวจสอบ ความถูกต้องของเนื้อหาและกระบวนการวิจัยกับทฤษฎีซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญการวิจัยเชิงคุณภาพ (debriefing)¹⁴⁻¹⁷ และมีความรอบรู้ในบริบทสังคมสูงวัยชาวอีสาน

ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลโดยเริ่มจากการอ่านข้อมูลในแต่ละประเด็นคำถาม ใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดของ ฮัสเซอร์ล (Husserlian phenomenology)¹⁵ แบบผสมผสานระหว่างวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของโคไลซี่ (Colaizzi's method)²⁰ 7 ขั้นตอน ร่วมกับวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของแวนคาาม (van Kaam's method)²¹ โดยนำขั้นตอนที่ 2 มาใช้ร่วมกับขั้นตอนที่ 4 ของโคไลซี่ ดังแสดงตัวอย่างในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงตัวอย่างผลการจัดกลุ่มการวิเคราะห์เนื้อหา

กลุ่มความคิด	ตัวอย่างข้อมูล
รับผิดชอบครอบครัวทุกสิ่ง	“...ผ่านพันหมัดทุกอย่างข้อย...นาทึ่งข้อยโลกคนเดียวนะ นาก็ 30 ไร่ ข้อยก็สู้ชน ไถไรไถนา พอก็ไปเอาเมียหน่อย ปะแม่ข้อยอยู่กับแม่...น้อง 6 คน ข้อยไถไรไถนา ทั้งคตทั้งใด ถอนกล้า...ก็เลี้ยงให้เขาได้ดีทุกคนเลี้ยงทุกคน...” (ID-01-08-09-26-60)
ชีวิตโดดเดี่ยวเลี้ยงลูกคนเดียว	“...ได้สามีเพื่อนก็ต้องไปหาเงิน (อยู่ต่างประเทศ) ...เพื่อนก็ไปทำงาน แล้วก็ต่อมาจากลูกใหญ่สุด ป.2 ก็โตขึ้นแล้ว...มาแต่ละครั้งก็อยู่เดือนเดียว แม็กี่เลี้ยงลูกคนเดียว...ตัดสินใจทุกอย่าง มันต้องทำ...” (ID-01-04-09-04-60)
ชีวิตอับเฉาเมื่อลูกหลานไม่เป็นก้าว	“คนเป็นแม่ทุกข์หลาย...นอนร้องไห้ มีลูกแค่คนเดียวแต่บ่อเป็นก้าว ตดยา...บอกท้อได้ก็บ่อฟัง...(อยู่ก็ห่วงใย) ตอนนั้นพอก็กลับมาแล้ว (จากทำงานต่างประเทศ)” (ID-02-06-09-04-60)
คอยเมตตาเงินสวัสดิการจากรัฐบาล	“...ชีวิตเราดีขึ้นเดี๋ยวนี้สมัยนี้รัฐบาลมาช่วย อภิลิทธิ ยิ่งลักษณะ ต่อมารัฐบาลทุกวันนี้ก็มีความช่วยเหลือ...ที่นี้เพื่อนมาช่วยก็ให้มาเป็นหมื่น เราก็ไปฝากไว้ ธกส. ต่อมาก็มาให้อีก 8000 บาทก็ไปฝากไว้ เผื่อเลี้ยงชีพทองเร็ว ๆ นี้ที่บ้านหลังนั้นได้ทอง 1 บาท มันก็ดีใจ อันนี้รัฐให้มาขายก็ดีใจ...” (ID-01-01-08-22-60)
ผู้หญิงแกร่งต้องยืนหยัด	“...สอนลูกผู้หญิงเลย ต้องผ่านอุปสรรคมาได้ เขาก็ไม่ตี เราก็ไม่เสียดาย ลูกเมียขยันเหมือนกันหมด ข้ำรอยพ่อแม่ ลูกเขยมีเมียน้อย...พอแล้ว...ผู้ชายไม่คิดถึงลูก เขาไม่คิด (สามี) เขาคิดแต่เรื่องเดียว (มีเมียน้อย)...ยายก็ไม่มีความรู้อะไรก็คิดไปแบบนี้...” (ID-01-09-09-26-60)
การถ่ายทอดความเชื่อความศรัทธาของชนเผ่าสู่ลูกหลาน	“เป็นอย่างนี้มาตลอด พ่อแม่พาทำเขาก็ทำอย่างนี้กันหมดบ้าน ถึงวัน 15 ค่ำ เย็นมาก็จะเห็นคนเดินหาเก็บดอกไม้กัน ทุกบ้านเลยนะ ไม่มีนะที่ใครจะไม่ทำ ถ้าใครไม่ทำถึง 1 คีล 2 คีล นี้ก็จะไต่ยืนเลยแหละคนนั้นเป็นอันนั้น คนนี้เป็นอันนี้...พอมาทำแล้วก็หาย ก็เป็นอย่างนี้แหละ ถึงได้นับถือปฏิบัติกันมา พ่อแม่พาทำมา...ลูกก็ต้องบอก...ว่าถ้าเราตายก็ให้เขาทำอย่างนี้...ให้พ่อให้แม่ได้กิน...” (ID-01-08-09-26-60)

ผลการวิจัย

จากคำถามการวิจัยถึงประสบการณ์ชีวิตในครอบครัวตามการรับรู้ของสตรีสูงวัยผู้ไท พบข้อมูลที่สะท้อนวิถีวัฒนธรรมการมีครอบครัวของชาวผู้ไท ดังตัวอย่างคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...พวกเราผู้หญิงสมัยก่อนไม่ได้ไปไหน...ถ้าไปงานบุญต่าง ๆ ก็ต้องมีผู้เฒ่าผู้แก่ไปด้วยถึงจะไปได้ ผู้บ่าวก็จะมาพูดมาจีบที่บ้าน เวลาเช่นฝ่าย ก็จะมาจีบพูดคุยกันแล้วก็กลับ...แล้วค่อยมาขอแต่งงาน...ก็มีพ่อล่ำมาพูด ...ขอค่าตอง ...นัดวัน...เรียกค่าตอง 250 บาท มีค่าลงตางซึ่งเก่า ให้พี่ให้น้อง 200 บาท แบ่งพี่แบ่งน้องได้คนละ 10 บาท... หลังแต่งงานเอาเขยเข้าบ้านเพราะไม่มีใครเรียกว่า “แต่งเอามาซูพ่อเฒ่า แม่เฒ่า...” (ID-01-05-09-18-60)

ผู้ให้ข้อมูลสูงวัยต่างรำลึกถึงประสบการณ์ความยากลำบากในชีวิตในฐานะชาวบ้านธรรมดาที่อาศัยในพื้นที่ช่วงเหตุการณ์การต่อสู้กันด้วยอาวุธมาตลอดระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและรัฐบาลไทย ดังตัวอย่างข้อมูลประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลว่า

“...ยังจำได้สมัยสู้กัน...ช่วงนั้นบ้านนาบัวมีคอมมิวนิสต์...สู้กัน...วันนั้นที่เรียกวันเสียงปืนแตก ไฟแดงเต็มท้องฟ้า แดงทั่วทุ่ง ยิ่งใส่กันโยนระเบิดลงตุ้ม ๆ ต่าม ๆ แฉวริมบึงบ้านนาบัว ไปจนถึงห้วยบังตาบลพระซอง ขึ้นไปทางนาแก คนตายเยอะ จนควาเจ้าของนาเขาพูด ...โอ้ยคิดมาชีวิตก็ทุกข์ ไม่เคยเห็นสงครามก็ได้เห็น ...เดินก็ลำบาก ร้องไห้ไป ในบ้านก็ทำหลุมหลบภัยไว้ คำมาในบ้านก็มีแต่ผู้ชาย ผู้หญิงกับเด็กก็ออกไปอยู่หลุมหลบภัย...” (ID-01-01-08-22-60)

สำหรับการรับรู้ประสบการณ์ชีวิตในครอบครัวของสตรีสูงวัยผู้ไท พบกลุ่มความคิดสำคัญร่วมตั้งแต่การเริ่มต้นชีวิตครอบครัวจนถึงระยะสุดท้ายในช่วงสูงวัย สตรีมีประสบการณ์ชีวิตที่สำคัญในครอบครัว 6 ประเด็น ตามรายละเอียดดังนี้

1) ผู้หญิงรับผิดชอบครอบครัวทุกสิ่ง

วัฒนธรรมค่านิยมผู้ไทคือชายเป็นใหญ่ มักแต่งงานเข้าบ้านฝ่ายชาย การสืบต่อทรัพย์สมบัติของครอบครัวส่งต่อลูกชาย ผู้ชายได้รับมอบหมายให้ออกไปทำงานหาเงิน ส่วนผู้หญิงรับผิดชอบงานบ้านทุกชนิด เลี้ยงดูลูก ดูแลผู้สูงอายุ คนทุพพลภาพในครอบครัว ทอผ้า หาน้ำอุปโภคบริโภค รวมถึงการทำงานด้านการผลิตทางการเกษตร และหาเงินด้วยเมื่อจำเป็น ผลการวิเคราะห์พบว่าสตรีสูงวัยที่ให้ข้อมูลเกือบทุกคนโดยเฉพาะพี่คนโตของบ้านต่างพบกับความยากลำบากที่ต้องรับผิดชอบงานทั้งในและนอกบ้าน การหารายได้เลี้ยงดูสมาชิกครอบครัวตั้งแต่เริ่มโตทำงานได้จนสูงวัย ในฐานะ ลูกสาว พี่สาว ภรรยา แม่ และ ยายาย ดังตัวอย่างข้อมูล

“...สมัยก่อนมันโศกเวลายแม่ก็ไต่ไต่ก็เลี้ยงน้อง กว่าจะโต นากี้ 20 กว่าไร่ มันก็ยังไม่เสร็จน้องมาจากโรงเรียนก็ทำช่วยกัน ดำถึงเวลากลางคืนจะลำบากขนาดไหน ไม่มีใครหรอกจะมาดำนากลางคืนเหมือนพวกเรา พ่อก็ไปเอาเมียน้อย...กลางวันไปโรงเรียน กลางคืนดำนา ตื่นแต่เช้าก็ไปโรงเรียน มากี่วิ่งไปดำนา ถอนกล้า...” (ID-01-09-09-26-60)

นอกจากนี้ยังพบว่า สตรีสูงวัยบางส่วนต้องเลี้ยงหลานเพราะพ่อแม่ไปทำงานต่างพื้นที่ แม่จะมีความยุ่งยากในการดูแลและต้องใช้เงินเก็บของตนเองเพื่อการดูแลแต่ก็เต็มใจในภาระที่ต้องทำนี้ กล่าวว่

“ลูกเต้าเขาก็ใช้ของเขา เขาก็ส่งมาอยู่ส่งมาให้ลูกให้เต้า ส่งมาตลอด ไม่ส่งก็ไม่ได้ลูกกินเยอะ ก็มาซื้อของเด็กส่วนมากก็ซื้อนม แพมเพอร์ส น้ำยาล้างขวดนม ผงซักฟอกที่เป็นผงซักของเด็ก ยาสีฟัน...โอ้เดือนละ 3,000 บาท นี่มันก็ไม่พอหละ.....นี่แม่เลี้ยงให้ฟรี เขาส่งมาให้ก็ได้ค่านมค่าอะไรนั่นหละ...ที่ส่งมาก็ไม่พอ พ่อแม่มีเงินเก็บก็เอาออกมาซื้อนมให้หลานกิน ถ้าเขาส่งมาไม่ทัน ขยี้วัวขายควายไป ก็เก็บไว้ ถ้าไม่ได้จากลูกมาก็เอาออกไปซื้อ เวลาเจ็บป่วยก็เอาจากเงินเก็บนี่...” (ID-01-03-08-31-60)

2) ชีวิตโดดเดี่ยวเลี้ยงลูกคนเดียว

ด้วยภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจที่ขาดปัจจัยการผลิตและวัฒนธรรมค่านิยมของชนผู้ไททำให้ผู้ชายเป็นผู้หญิงเป็นผู้ “อยู่เรือน” เป็นเงื่อนไขให้ผู้หญิงผู้ไทส่วนใหญ่ในอดีตต้องเลี้ยงลูกตามลำพังที่อยู่บ้านทำงานในภาคเกษตรที่ใช้แรงกายทุกอย่าง ขาดคู่ชีวิตช่วยกันคิดช่วยกันทำ มีหน้าซำสามีบางคนมีพฤติกรรมนอกใจปล่อยปละละเลยไม่ช่วยเหลือดูแลภรรยาอีกด้วย เป็นประสบการณ์ชีวิตที่รู้สึกขมขื่นโดดเดี่ยวของสตรีกลุ่มนี้อย่างยิ่ง ดังตัวอย่างข้อมูล

“...เลี้ยงลูกคนเดียว ลูก 7 คน... ไม่ได้ไปไหน ไม่มีคนดูลูกให้... ไม่ได้เข้าวัดเข้าวา... หลังจากสามีเสียเพราะว่าคิดถึงเพิ่นมาก ก็ไปทำบุญให้...เงินค่าก็ไม่มีนะที่นี้ สามีเสียแล้วไม่มีคนหาเงิน ลูกก็ยังไม่ได้ให้ไปหาทำงาน...มันก็รู้สึกเป็นทุกข์ใจ จะเอาเงินที่ไหนมาเลี้ยงลูก จะทำอย่างไร ลูกก็กำลังเรียน เราจะไปหาเงินอย่างไรไม่รู้ว่าจะไปทำอะไร ก็ไปรับจ้างทั่วไป วันละ 50 บาท...ได้เงินมาก็ให้ลูกไปโรงเรียน...” (ID-01-10-09-29-60)

“...แต่งงานพอมีลูกก็แยกบ้านออกมา...แฟนไปทำงานที่บุรีรัมย์...เมื่อก่อนก็เขียนจดหมาย ต่อมามีโทรศัพท์บ้านก็โทรหากันนาน ๆ ที่ เวลาคิดถึงกัน...ออกมาอยู่ตอนนั้นนะคนเดียวมองไปทางไหนก็โดดเดี่ยว...ตอนนั้นยังไม่มีบ้านแถวนี้ โอ๊ยน่ากลัว ไม่มีใครเจียบ...คิดดูมันลำบากนะ...ก็ทนไปแต่ก่อนไม่ได้ทำงานอะไร รอเขาส่งตังค์มา เราก็ไม่ได้ทำงานทำเพราะว่าช่วงนั้นงานเขาก็ไม่รับเพราะว่าเรามีลูกเล็ก...ก็เลี้ยงลูกคนเดียว...ทำนากับน้อง” (ID-01-04-09-22-60)

3) ชีวิตอับเฉาเมื่อลูกหลานไม่เป็นก้าว

ข้อมูลชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงในวิถีแห่งเพศ “แม่ ย่า และยาย” ให้ความสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ของ “ลูกหลาน” มากที่สุดแต่เมื่อไม่เป็นไปตามที่คาดหวังที่เรียกว่า “ไม่เป็นก้าว” ย่อมส่งผลก่อให้เกิดความรู้สึก “ทุกข์ทรมาน” จากการมีลูก “ไม่เอาไหน” หรือ “ไม่

เป็นก้าว” อย่างยิ่ง ดังตัวอย่างข้อมูล

“คนเป็นแม่ทุกข์หลาย...นอนร้องไห้ มีลูกบ่อเป็นก้าว ติดยา...เข้าสถานพินิจ สถานบำบัด...เข้า ๆ ออก ๆ ค่าสิน...ชะเง้อชะแง้ ฟังเสียงรถเข้ามาคิดว่าลูกตนเอง ออกมายืนรอ....จนเมื่อ...มีแต่แม่ที่หลงตาม กลางค่างกลางคืนก็ขี่จักรยานตามหาไปทั่วบ้านหมาก่อไล่....พอออกมาจากสถานบำบัดก็มาติดสาวรุ่นพี่ เขามาอ้อว่าเฮ็ดเขาท้องอีก...ได้เสียเงินให้เขาเอาลูกออก โอ๊ย มันก็ไม่เล็กยา ทุกวันนี้มันก็ยังเสพอยู่...ถ้าพูดถึงความหลังนี้ไม่อยากพูดมันทุกข์มาก ทุกข์จนไม่อยากนึกถึง” (ID-01-04-09-04-60)

“...เราต้องเป็นหนี้เพราะว่าลูกอยากได้รถไถใหญ่ก็ไปซื้อ เอาเงิน ธกส. ไปซื้อ ก็เป็นหนี้...สมองแม่ก็อยากมีแล้วทุกวันนี้...หนังกี่แม่เป็นคนเอามาให้ เขาก็เอาไปไถ...แม่ก็ขายข้าวขายนํ้าก็ไม่ได้ราคาดี ประหยัด เก็บออมใช้หนี้ก็เหลือตั้งหลายแสน ไม่อยากพูดกว่าจะหมด ขายนานทุ้งหนึ่งก็ไม่รู้จะพอไม่พอ...ไม่มีความสุข กังวลกับหนี้นี้แหละ ไม่มีความสุขเลย...ใจไม่สุข” (ID-01-10-09-29-60)

4) คอยเม็ดเงินสวัสดิการจากทุกรัฐบาล

เมื่อสามารถยุติการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์และรัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบายสู่การประนีประนอม พื้นที่นี้ได้รับการเอาใจใส่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่อย่างต่อเนื่องของทุกรัฐบาล แต่อีกนัยหนึ่งการพัฒนาแบบให้สวัสดิการสงเคราะห์โดยไม่ได้เปลี่ยนปัจจัยเงื่อนไขด้านศักยภาพการผลิตเพื่อการพึ่งตนเองอาจส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ดังตัวอย่างทัศนะที่ผู้ให้ข้อมูลให้ไว้

“...ใครอยากได้อะไรก็รัฐบาลนั้นนะ (ช่วย) (ตั้งแต่)...สมัยคึกฤทธิ์ เขาให้ชุดคลอง เขาก็จ้างเอาเงินของรัฐบาลนั้นแหละออกมา ชุดหนอง ปล่อยปลา ชุดคลอง...ไปเข้ากับเขา เราไปชุดกับเขาเราก็มีตังค์ ก็ดีใจได้เงินคึกฤทธิ์...บางคนเขาก็นั่งรอ...แต่ทางโน้นแหละ ก็รอแต่อย่างเดียว (รัฐบาล) ไม่คิดไปหาทางอื่น

แล้ว...” (ID-01-04-09-04-60)

“...ตอนนายกหักขืนนะเนาะ (ตีมากเลย)...ก็ต่อกับเขานี่แหละ ทักขืนแกก็ให้หลายอย่างอยู่เนาะ สมมติว่าข้าว เราทำนาเราก็ได้ราคาขึ้นดี สูง หมิ่นหนึ่งมันเท่าไร ร้อยสองร้อยก็ยังไม่มละ แต่ก่อนเราขายหมิ่นละเท่าไร หมิ่นละ 40 50 บาท...ใคร ๆ ก็โอ้ยคร่ำครวหาแต่นายกหักขืน...ยิ่งลักษณะ...” (ID-01-03-09-04-60)

5) ผู้หญิงแกร่งต้องยืนหยัด

สตรีสูงวัยทุกคนมีประสบการณ์ที่เป็นเงื่อนไขหล่อหลอมจิตใจให้แข็งแกร่งสามารถยืนหยัดต่อสู้กับความไม่แน่นอนต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตอย่างน่าสนใจโดยเฉพาะการถูกทอดทิ้งจากสามีที่เป็นผลให้ชีวิตที่ยากจนอยู่แล้ว ขาดคนช่วยหารายได้เลี้ยงสมาชิกครอบครัว ทำให้ยากลำบากมากที่ผู้ดูแล ตั้งตัวอย่างข้อมูล

“แต่งงานอายุ 19 ปี...เขามีเมียน้อยไปเรื่อย ๆ...เจ็บปวดหลาย ลูกเล็ก ไม่มีเงินเลี้ยงลูก ลำบากคัก บ้านกะพังเอียงลิทับหัวตาย...ทำงานหาเงินเลี้ยงลูก...แล้วแม่ก็ไปรับจ้าง หาเงินได้มาก็ให้ลูกไปโรงเรียนสมัยก่อนเขาจ้างวันละ 25 บาทเท่านั้น...เวรกรรมตามทัน ตอนนี้อยู่คนเดียวเมียเขาก็ทิ้งแกลไป...ทุกวันนี้ก็อยากกลับมาอยู่ แต่ยายไม่เอาแล้ว...เอาไปทำไมเวลาที่เราลำบากทั้งเราไป...มันจุกอยู่ในอกในใจนี้...ลูกเราเขาเกิดมาในท้องเราแล้ว...ดูแลกัน พี่สาวช่วยเลี้ยงลูก 4 คน “ย้าเข้าหมก จกเข้าป้อน...สอนลูกผู้หญิงเลย ต้องผ่านอุปสรรคมาให้ได้ เขาไม่ดี เราก็ก่อนเสียตาย...พอแล้ว...ผู้ชายไม่คิดถึงลูก เขาไม่คิด (สามี) เขาคิดแต่เรื่องเดียว (มีเมียน้อย)...” (ID-01-09-09-26-60)

“สามีตาย...เลี้ยงลูกมาคนเดียว...กินด้วยกัน อยู่ด้วยกัน ตีต่อกัน พี่น้องไม่ทะเลาะกันมีอะไรก็แบ่งปันกันกิน ก็เลยรู้สึกสบายแล้ว จึงไม่คิดว่าจะมีสามีใหม่มาให้ยุ่งยากสมอง อันนี้ก็ลูกตัว อันนี้ก็สามีไม่ใช่ลูกเขา กลัวเขาไม่เข้าใจกัน บ้านที่อยู่นี้ก็ไม่ได้

สวยงามแต่ก็พอลูกอยู่กันได้...จะว่ายากจนก็สบายจิตสบายใจ ไม่ได้ขอใครกิน หากิน หาเพิ่ม พอลูกพอกิน” (ID-01-05-09-18-60)

6) การถ่ายทอดความเชื่อความศรัทธาของชนเผ่าสู่ลูกหลาน

อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวผู้ไท คือ การสืบทอดวัฒนธรรมของชนเผ่าได้ต่อเนื่องยาวนานไม่ถูกกลืนหายไปกับวัฒนธรรมกระแสหลักตั้งที่บางชนชาติหรือชนเผ่าอื่นประสบแม้เวลาผ่านไปนับร้อยปี มีความเหนียวแน่นของการนับถือและสืบทอดพิธีกรรมต่างอาทิ พิธีกรรมการแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดา บทบาทสำคัญของการรักษาความเป็นครอบครัวของพ่อล่าม แม่ล่าม บทบาทพ่อจ้ำในการสื่อสารกับผีป่า ผีบรรพบุรุษ บทบาทของหมอ “เหยา” และใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ ดังตัวอย่างข้อมูล

“...มีของรักษา....บ่อสบายให้มาเหยา มาเว้ากับผี ก็ทำตาม ก็อาการดีขึ้น หายป่วย มันเป็นอย่างนั้น มันเป็นความจริงอันนี้เราไม่เชื่อก็อย่าไปลบหลู่...ใช้ควบคู่กันทางหมอรากไม้ ใช้ก้อฝนกิน ใ้ยายรอดตายมาได้...นับถือยังงี้ก็ไม่ทิ้ง...ผีบรรพบุรุษของเราถือลูกเอ๋ย นั่งหมอบตบขา ถือบูชาด้วยขันธ 5 วันศีลวันพรกั้แต่ง...ไปบอกกล่าว ว่านี่วันศีลวันพรกั้แต่งขันธ 5 นะ...ให้ดูแลและลูกทำการทำงาน ลูกไปโรงเรียนก็ให้มันเรียนให้ได้...ทำการงานนี้ก็เหมือนกัน...” (ID-01-09-09-26-60)

“...ก็สอนเขา จะไปไหนมาไหนให้มันชัดเจน... ใ้รู้เวลาไป เวลากลับ ไม่ใ้ไปเล่นหรือไปกินข้าวบ้านเรือนคนอื่น ใ้กลับมากินที่บ้านตนเอง... ไม่ใ้ลั้ขโมย ไม่ใ้ไปตบตีหรือชกต่อยกัน... เป็นหญิงก็ ไม่ใ้ไปคลุกคลีใกล้ชิดกับผู้ชายมาก... อย่าทำตัวใ้ชาวบ้านนินทาเอามันไม่ใ้...” (ID-01-06-09-18-60)

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยถึงประสบการณ์ชีวิตในครอบครัวตามการรับรู้ของสตรีสูงวัยผู้โสด ชี้ให้เห็นถึงประสบการณ์ชีวิตในครอบครัวของสตรีผู้โสดได้รับอิทธิพลอันเป็นผลมาจากบริบทที่เปลี่ยนแปลง ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงราคาผลผลิตทางการเกษตรถ้าได้ราคาดีก็ทำให้สามารถลืมตาอ้าปากได้ สามารถส่งเสียให้บุตรเรียนในระดับที่สูงขึ้น ช่วยให้สามารถทำงานหาเงินมาจุนเจือครอบครัวได้มากขึ้นแต่ถ้าราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำก็เกิดความยากลำบากสมาชิกในครอบครัวต้องดิ้นรนไปหาเงินต่างถิ่นกันมากขึ้น 2) สวัสดิการนโยบายและงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐบาล การเมืองการปกครองมีผลต่อความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตในครอบครัวของสตรี เช่น การมีงบประมาณสนับสนุนสร้างเสริมอาชีพในชุมชนช่วยให้สตรีสามารถหารายได้มาดูแลครอบครัวได้มากขึ้น ส่งผลให้ความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวมีความผาสุกมากขึ้น 3) ภาวะเศรษฐกิจสังคมการขยายตัวทางด้านตลาดแรงงาน ทำให้ลูกหลานเข้าสู่ตลาดแรงงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ครอบครัวมีรายได้มากขึ้น สตรีสูงวัยได้รับเงินจากบุตรหลานสำหรับใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น ไม่ต้องทำงานหนัก แต่บางครอบครัวก็ส่งผลต่อสตรีสูงวัยในด้านที่ต้องรับภาระการเลี้ยงดูหลานจากพ่อแม่ที่อพยพย้ายถิ่นไปสู่ตลาดแรงงานที่อยู่ห่างไกล 4) เทคโนโลยีและการสื่อสารที่ทันสมัย ผลจากความเจริญด้านเทคโนโลยีบางอย่างก็ส่งผลให้สตรีลดภาระในครอบครัวเนื่องจากมีเครื่องมือที่ทันสมัยมาทำแทน แต่บางอย่างก็ทำให้สตรีต้องเอาใจใส่ต่อครอบครัวและมีประสบการณ์เพิ่มมากขึ้นเนื่องจากเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยทำให้สารเสพติดเข้ามาถึงบุตรหลานในครอบครัวได้ง่าย สตรีต้องรับบทบาทติดตามควบคุมความประพฤติหรือนำตัวส่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเมื่อไม่สามารถควบคุมได้ด้วยตนเอง²³⁻²⁴

นอกจากนี้ ผลวิจัยยังสะท้อนถึงวิถีวัฒนธรรมการดำรงครอบครัวของชาวผู้โสดคล้องกับงาน

วิจัยอื่น ๆ ที่ผ่านมาก็ชี้ให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมของสตรีเพศในสังคมตามวัฒนธรรมกระแสหลักรวมถึงครอบครัวที่มีสตรีเป็นผู้หารายได้หลักเพราะขาดสามีช่วยหารายได้จะอยู่ในภาวะยากลำบาก ว่าสตรีที่มีสามีช่วยหารายได้เข้าครอบครัว^{3-7,22} ซึ่งสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว⁶ ได้พัฒนาแบบจำลองประเมินสถานการณ์ครอบครัวไทยวิเคราะห์เชิงสาเหตุเพื่อการทำนายความเข้มแข็งของครอบครัว ระบุว่าปัจจัยหลักที่สามารถใช้ในการทำนาย คือ ปัจจัยด้านความสามารถครอบครัวในการพึ่งพาตนเองที่มีอิทธิพลมากต่อความเข้มแข็งของครอบครัว (ร้อยละ 96) และผลการศึกษานี้ต่อกัยอิทธิพลของความเชื่อค่านิยมตามวัฒนธรรมที่มีผลต่อความเป็นอยู่ของครอบครัว²⁵ รวมถึงอิทธิพลของปัญหาเศรษฐกิจสังคม คือ ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาเศรษฐกิจด้านการหารายได้ดูแลครอบครัว การเมืองการปกครองและการบริหารประเทศต่อการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้ประชาชน และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารว่ามีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของครอบครัว การสื่อสารและสัมพันธภาพในครอบครัว²⁴⁻²⁵ สอดคล้องกับผลการศึกษาความอยู่ดีมีสุขตามวงจรชีวิตครอบครัวไทยที่พบว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในภาคอีสานมีน้อยลงในระยะมีลูกวัยรุ่น ซึ่งครอบครัวมีความกังวลใจในพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ของวัยรุ่น²⁶⁻²⁸ และพบว่าเงื่อนไขความยากจนของครอบครัวเชิงโครงสร้างส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสตรีโดยตรง ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการเสนอต่อผู้กำหนดนโยบายเพื่อลดความยากจนเชิงโครงสร้างเพื่อการแก้ปัญหาให้มั่นคงและยั่งยืน การสร้างโอกาสทางการศึกษาที่สูงขึ้นสนับสนุนให้เกิดการสร้างรายได้ของครอบครัวเพิ่มขึ้น²⁹ รวมทั้งการส่งเสริมและจัดระบบการออมเงินไว้ใช้ในการดำรงชีวิตในช่วงสูงวัยให้มีคุณภาพสำหรับสตรีกลุ่มนี้³⁰⁻³¹ และสตรีที่กำลังจะก้าวเข้าสู่การเป็นผู้สูงวัยอย่างเป็นทางการ³²⁻³³ นอกจากนี้ยังควรมีการศึกษาเพิ่มเติมถึงรูปแบบความต้องการการช่วยเหลือหรือการ

พัฒนางานส่งเสริมด้านอาชีพในพื้นที่เพื่อให้สามารถ
จัดบริการสนับสนุนได้ตรงกับความต้องการและ
สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

References

1. Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute (TGRI). Situation of the Thai elderly 2016, Retrieved from: http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1512367202-108_0.pdf
2. Podhisita C, Thaweessit S, editors, Thai families in the social and demographic transitions, 2009. National economic and social development plan number 12 (2017-2021). Bangkok: Office of the Prime Minister; 2017. (in Thai)
3. Ativanichayapong N. Livelihood of People in rural Isan: Changes the over past decade. *Journal of Sociology and Anthropology* 2013; 33(2), 103-27. (In Thai)
4. World Bank. Press release 2011. Thailand now an upper middle income economy. Retrieved March 19, 2017, From: <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2011/08/02/thailand-now-uppermiddle-income-economy>, 2011.
5. Department of women's affairs and family development. Declaration of the organization affirmation. Bangkok: The office of ministry of social development and human security; 2016. (in Thai)
6. Jongudomkarn D, Camfield L. Exploring the quality of life of people in North Eastern and Southern Thailand. *Social Indicators Research* 2006; 78(3): 489-529.
7. Pha-in S, Jannoppakarn S, Weeraburenon J. Economic, social, and cultural changes of the phu tai ethnic group: A case study at nabua community, Khokhinhae subdistrict, Renunakhon, Nakhonphanom province. *Graduate Studies Journal* 2016; 13(3): 119-31.
8. Streckfuss D. An 'Ethnic' reading of 'Thai' history in twilight of the century-old official 'Thai' National Model. *South East Asia Research*, 2012; 20(3), 305-27.
9. Center of Thailand Data 2017. Renunakhon district, Retrieved from: <http://nakhonphanom.kapook.com/เรณูนคร>.
10. National statistical office 2015. The primary report of survey elder population in Thailand. Retrieved: February 15, 2018, From: <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/files/older57.pdf>.
11. Foundation of research and development for Thai elder person. Report of the elder person in Thailand 2015. Retrieved: February 21, 2018, From: [file:///C:/Users/Administrator/Downloads/Elderly2015-Thai-Final%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Administrator/Downloads/Elderly2015-Thai-Final%20(1).pdf).
12. Dewar B, Mackay R. Appreciating and developing compassionate care in an acute setting caring for older people. *IJOPN*; 2010, 5, 299-308.
13. Morse JM, Richards L. Read me first for a user's guide to qualitative methods. Thousand Oaks, CA: Sage publications; 2002.
14. Holloway I, Wheeler S. *Qualitative research in nursing*. 2nd ed. Oxford, UK: Black; 2002.
15. Morse JM. Designing qualitative research. In: Denzin K, Lincoln YS, editors, *Handbook of qualitative inquiry*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1994, p. 220-35.

16. Morse JM, Field PA. Nursing research: The application of qualitative approaches 2nd. Cheltenham, UK: Nelson Thornes; 2002.
17. Damrongsakul S. The role of traditional rituals in cultural maintenance and tourism in a Phu Tai village. *Journal of Mekong Societies* 2011; 7(1): 73-98.
18. Beharry P, Crozier S. Using phenomenology to understand experiences of racism for second-generation south asian women. *Canadian Journal of Counselling* 2008; 42(4), 277.
19. Colaizzi PF. Psychological research as the phenomenological views it. In; Valle RS, King M, editors. *Existential-phenomenological alternatives for psychology*. New York: Oxford Press; 1978, p. 48-71.
20. Anderson J, Eppard J. van Kaam's method revisited. *Qualitative health research* 1998; 8(3): 399-403.
21. Jongudomkarn D. A Volunteer alcohol consumption reduction campaign: Participatory action research among Thai women in the Isaan region. *Asian Pac J Cancer Prev* 2014; 15(17), 7343-50.
22. Jongsuksomskul P. Happiness of the People at Doikaew, Maerim district, Chiangmai province. *King Prajadhipok's Institute Journal* 2017; 14(2): 104-87. (in Thai)
23. Suwannaguj P and Prasertsin A. Impacts of internet exposing on physical and mental of thai children and youth: A case study at Bangkok. Bangkok: Office of social welfare and protection of disadvantage group; 2009.
24. Andrews MM, Boyle JS. *Transcultural concepts in nursing care*, 6th ed. Wolters Kluwer Lippincott Willoam & Wilkins, Philadelphia; 2012.
25. Chanpen U, Jongudomkarn D, Khiewyoo J. Factors Effect on problematic drinking among Thai college students in Thailand. *Journal of Nursing Sciences and Health* 2014; 37(2): 102-13. (in Thai)
26. Jongudomkarn D, Phupaibul R, Kumhom R, Tejagupta C, Wacharasin C, Deoisres W, et al. Perceptions of the Thai family well-being: A qualitative study. *Journal of Nursing Sciences and Health* 2017; 40(1): 14-29. (in Thai)
27. Phupaibul R, Kumhom R, Jongudomkarn D, Tejagupta C, Wacharasin C, Deoisres W, et al. Research report on Thai family well-being based on their family life cycle. Bangkok: The Thailand research fund (TRF) and mahidol university research fund, 2019. (in Thai)
28. Bronfenbrenner U. *Making human beings human*. Thousand Oaks, CA: Sage; 2005.
29. Duvall EM. *Marriage and family development*. 5th ed. Philadelphia: Lippincott, 1977.
30. McGoldrick M, Shellenberger S, Petry SS. *Genograms: assessment and intervention*. 3rd ed. New York: W.W. Norton, 2008.
31. Report on the situation on the rights of ethnic minority women in Thailand. The indigenous women network of Thailand (IWNT). The centre for multiculturalism and education policy, Faculty of education, Chiang Mai university supported by UNWOMEN; 2006.
32. Rungreangkulkij S, Kotnara I. Feminist therapy. *Journal of Nursing Science & Health* 2017; 40(2): 107-18. (in Thai)